

Список використаних джерел

1. Меркель В. Формальные и неформальные институты в дефектных демократиях / В. Меркель, А. Круассан // Полис. – 2002. – №1. – С.6–17. // Merkel' V. Formal'nye i neformal'nye instituty v defektnykh demokratijah / V. Merkel', A. Krussan // Polis. – 2002. – №1. – С.6–17.
2. Bogaards M. How to classify hybrid regimes? Defective democracy and electoral authoritarianism / M. Bogaards // Democratization. – 2009. – Vol.16. – No.2. – P.399–423.
3. Lauth H.-J. The matrix of democracy. A three-dimensional approach to measuring the quality of democracy and regime transformations / H.-J. Lauth // Würzburger Arbeitspapiere zur Politikwissenschaft und Sozialforschung (WAPS). – 2015. – No.6. – P.1–30.
4. Levitsky S. The rise of competitive authoritarianism / S. Levitsky, L. Way // Journal of Democracy. – 2002. – Vol.13. – No.2. – P.51–65.
5. Merkel W. Conclusion: good and defective democracies / W. Merkel, A. Croissant // Democratization. – 2004. – Vol.11. – No.5. – P.199–213.
6. Merkel W. Consolidated or defective democracy? Problems of regime change / W. Merkel, A. Croissant // Democratization: Special Issue. – 2004. – Vol.11. – No.5. – 246 p.
7. Merkel W. Embedded and defective democracies / W. Merkel // Democratization. – 2004. – Vol.11. – No.5. – P.33–58.
8. Schedler A. The self-restraining state: power and accountability in new democracies / A. Schedler, L. Diamond, M. Plattner. – Boulder, London: Lynne Rienner Publishers, 1999. – 395 p.
9. Weir S. Political power and democratic control in Britain / S. Weir, D. Beetham. – Routledge, 2002. – 518 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://books.google.ru/books?id=8llpqOchGWEC&pg=PA35&dq=The+political+system+in+Britain&lr=&hl=uk#PRA2-PT1,M1>.

Sarbash K. O., graduate student of the department of social philosophy and philosophy of education, National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov (Ukraine, Kyiv), sarbash.kate@gmail.com

Typology of democratic spectrum of hybrid political regime

We studied two typologies of democratic subtype of hybrid political regime which are based on the functional and neoinstitutional approaches. We clarified weaknesses and taken into consideration benefits of the methodology of these scientific directions which are used in the study of the democratic spectrum of hybrids. Thoroughly analyzed the criteria for a typology of defective democracies (functional and institutional dimensions of defects). Based on the specification of the essential aspects of the hybrid regime were proposed recommendations for the improvement of the typology of the phenomenon. The expediency of construction two spectral multidimensional typology of hybrid political regime and the development of its respective model of a bipolar.

Keywords: hybrid type of political regime, authoritarian subtype, democratic subtype, democratic spectrum, subtypes of democracy.

Сарбаш Е. А., аспирантка кафедри соціальної філософії та філософії образования, Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова (Украина, Киев), sarbash.kate@gmail.com

Типологізація демократического спектра гибридного политического режима

Исследованы две типологии демократического субтипа гибридных политических режимов, опирающихся на функциональный и неинституциональный подходы. Выявлены слабые стороны и учтены преимущества методологии этих научных направлений в изучении демократического спектра гибридов. Основательно проанализированы критерии типологизации дефектных демократий (функциональные и институциональные измерения дефектов). На основании уточнения сущностных аспектов гибридного режима, предложены рекомендации по совершенствованию типологизации данного явления. Обоснована целесообразность конструирования двухспектральной, многомерной типологии гибридного политического режима и разработки его соответствующей двухполюсной модели.

Ключевые слова: гибридный тип политического режима, авторитарный субтип, демократический субтип, демократический спектр, подтипы демократии.

* * *

УДК 141:165.6

Стасенко С. О., кандидат філософських наук, доцент, докторант кафедри філософії, Донецький національний університет (Україна, Вінниця), elena_andrienko8@mail.ru

НАУКОВА РАЦІОНАЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОСТІ

Представлено соціально-філософський аналіз аксіологічного виміру наукової раціональності. Метою роботи є дослідження ролі наукової раціональності у системі суспільних цінностей сучасного світу. Зроблено висновок про те, що сутність сучасної раціональності полягає не у повній відмові від орієнтації на суспільні цінності, а у їх відкритості до критичної рефлексії та загального обговорення.

Ключові слова: наука, суспільство, світогляд, цінність, раціональність.

Наука є надзвичайно потужним чинником розвитку сучасного суспільства. Сформувавшись ще в Античності як тип мислення і досягнувши свого розквіту в Новий час, наука сьогодні є одночасно і системою знань, і соціальним інститутом, і типом світогляду. Як світоглядна модель, вона має складну структуру, ядром та опертям якої виступає саме наукова раціональність.

Метою нашої роботи є дослідження ролі наукової раціональності як суспільної цінності сучасного світу.

Питання наукової раціональності не є новим для сучасної філософії і розглядалось у роботах багатьох авторів. Серед них, передусім, варто відзначити І. Алексієва [1], С. Власову [2], В. Стюпіна та Л. Кузнецову [3], В. Швирьова [4] та інших. Проте досі недостатньо повно розкрито питання наукової раціональності у соціально-філософському вимірі, а саме – її роль як суспільної цінності.

Передусім, слід визначитись з термінами і надати чітке визначення поняттям «раціональність» і «наукова раціональність». У найбільш широкому розумінні термін «раціональність» (від лат. ratio – розум) означає розумність та наявність сенсу. У більш вузькому розумінні раціональність – це характеристика знання, що відображає його відповідність найбільш загальним принципам мислення, таким як мовна виразність, визначеність понять, термінів, суджень, системність, обґрунтованість, відкритість для критики, здатністю до змін всіх компонентів мислення. Поняття раціональності виходить далеко за межі науки (так, можна говорити про раціональність міфу, раціональність релігії як про спеціалізовані види раціональності тощо). Тому наукова раціональність як один з видів раціональності як такої потребує окремого визначення.

Наукову раціональність можна визначити як сукупність правил, норм, зразків, які забезпечують наукову істинність результатів пізнання та ґрунтуються на низці вимог (прагненні до максимальної об'єктивності, системності, інтерсуб'єктивності, методологічна і мовна чіткість тощо). Звичайно, конкретне втілення наукової раціональності залежить від конкретного наукового напрямку. Оскільки сьогодні наука є надзвичайно розгалуженою, доцільним буде виокремлення ідеалів наукової раціональності таких її сфер як математична (де акцент робиться на правильності висновків з вихідних постулатів), природнича (що наголошує на емпіричній перевірці знання) та соціально-гуманітарна (домінантою якої є співвіднесення науково знання с базовими суспільними цінностями). Отже, найбільш

чітко аксіологічний вимір наукової раціональності можна простежити саме у контексті соціально-гуманітарного знання.

Суспільно-гуманітарні науки спрямовані на вивчення закономірностей суспільного життя, а також на розкриття сутності суспільних ідеалів, норм та правил мислення, спілкування та поведінки. Критерії науковості соціально-гуманітарних наук дещо відрізняють від, наприклад, критеріїв природничих наук. Так, представниками соціально-гуманітарної сфери неодноразово підтримувалися будь які, навіть містичні вчення типу астрології, тільки б вони мали психотерапевтичну дію на соціум. Фактично, вони виступають за безмежний світоглядний плюралізм та іноді навіть сприймають науку як один з функціональних міфів.

Як справедливо вказує В. Швирьов [4, с. 205], раціоналізація у сфері гуманітарних наук не повинна копіювати раціоналізацію методів розвинутого математизованого природознавства, хоча і не повинна їх ігнорувати. Раціоналізація у гуманітаристиці має свої специфічні завдання, зумовлені складною динамікою комунікативних процесів у суспільстві, а також взаємодією пізнавальних і ціннісних установок.

Наразі можна спостерігати стирання кордонів між пізнавальними та ціннісними установками, що відбувається, в основному, через дію двох головних чинників: 1) поглибленням аналізу пізнавальної діяльності до виходу на рівень мотивацій, де повна автономія від суспільних цінностей постає як цілком ефемерна; 2) тенденція сучасної науки розглядати «людинорозмірну» реальність, що також призводить до виходу на аксіологічну проблематику. Наприклад, проблема евтаназії у медичній етиці нерозривно пов'язана з такими цінностями як свобода, відповідальність, гідність людини тощо.

На сьогодні існують різні підходи до самого процесу розвитку науки та наукової раціональності. Наприклад, розвиток науки пов'язується зі зміною дисциплінарних матриць (Т. Кун), зі зміною типів раціональності – класичного, неklasичного та постнеklasичного (В. Стюпін), з гармонізацією систем наукового знання (К. Хюбнер). С. Власова пропонує ще один підхід, заснований на принципі доповнюваності [2, с. 13]. Цей підхід відповідає сучасним синергетичним принципам. У його межах наука представлена як складна система, яка здатна до самоорганізації та є унікальною у своєму роді, тому заслуговує на особливий статус у суспільстві як одна з суспільних цінностей.

Ще одним аргументом на користь тісного зв'язку наукової раціональності з суспільними цінностями є те, що вона постає як один з суспільних інститутів, а значить, взаємодіє з іншими суспільними інститутами, які, у свою чергу, виражають суспільний світогляд в цілому, та, зокрема, суспільні цінності. Звичайно, це суперечить принципу класичної наукової раціональності про автономію науки від ціннісної сфери. Але як відкрита система, що здатна до самоорганізації, наука обмінюється з зовнішнім соціальним середовищем певною інформацією. Це є цілком логічним, адже і протилежному випадку вона б не мала ознаки самоорганізації. Оскільки ж вона має таку ознаку, то цей обмін, вочевидь, відбувається і охоплює, в тому числі, й суспільні цінності.

На думку І. Алексієва, ідеали наукової раціональності можна розділити на зовнішні та внутрішні [1, с. 137].

Так само на дві групи можна розділити і її цінності. Внутрішніми цінностями у даному контексті будуть виступати когнітивні цінності, тобто такі, що пов'язані з процесом отримання наукового знання. Зовнішніми ж цінностями є соціокультурні цінності, пов'язані з функціонуванням науки у соціумі. Іншими словами, вони описують значення науки як суспільного інституту.

Наукова раціональність слугує когнітивною основою для формування об'єктивного знання. Отже, вона сама є універсальною суспільною цінністю та сприяє формуванню інших цінностей, таких, наприклад, як істина, знання та інновації.

Суспільні цінності взагалі, та ті, що, безпосередньо пов'язані з науковою раціональністю, почасти мають дискурсивний характер і повинні бути відкритими для критики. Це сприяє становленню стабільної ціннісної системи, а також сприяє прогресивному розвитку сучасної наукової раціональності.

Яскравим прикладом такої дискурсивної цінності є забезпечення контролю над природою за допомогою влади науки. Засновник англійського емпіризму Ф. Бекон, як і багато з його сучасників, активно проголошував ідею підкорення природи людиною як прогресивний шлях розвитку цивілізації, а також цінність наукового пізнання для здійснення цього процесу. У науковому світогляді, що базується на уявленні про людину як про істоту, що покликана підкорити світ природи, рано чи пізно виникає проблема дисбалансу та дезорієнтації, адже залежність людини від природи є очевидною і небажання шукати шляхів гармонійного співіснування світу природи і світу людської культури призведе до катастрофічних наслідків.

Відповіддю на цю ситуацію став процес екологізації сучасного суспільства, що торкається практично всіх сфер його життя – політики, економіки, різних галузей науки, і навіть моди (варто згадати, наприклад, рух проти виробів з натурального хутра та шкіри тварин, моду на здоровий спосіб життя, на вегетаріанство тощо). Проте тенденція формування нової екологічної культури не є абсолютно новою цінністю. Коріння цієї тенденції слід шукати в міфологічних уявленнях стародавніх культур, які, зазнавши певних трансформацій, актуалізуються в раціональності сучасного суспільства. Так, більшість сучасних вчень про вегетаріанство походить з індійської релігійно-міфологічної традиції, що проповідує пошану до навколишнього світу, і, зокрема, до тварин, вказуючи на глибинну спорідненість всього живого (що цілком відповідає сучасній концепції універсального еволюціонізму). В. Стюпін та Л. Кузнецова звернули увагу на збіг багатьох уявлень сучасної наукової картини світу з ідеями філософії «російського космізму» [3, с. 236], що здійснила сильний вплив на формування поглядів В. Вернадського. Російський космізм став альтернативою цінностям традиційної наукової раціональності, що проводила чітке розмежування людини і природи. В ідеях російського космізму відобразилась спроба відродження цілісного бачення світу, що органічно поєднує людину і природу (космос). Сучасна екологічна ситуація вимагає подальшої розробки таких альтернативних наукових поглядів і науково-аксіологічного підґрунтя, які є поверненням до первинного міфологічного відчуття єдності людини і природи, але вже на новому теоретичному і практичному рівні.

Сама здатність людини до наукового раціонального пізнання навколишньої дійсності може бути представлена як цінність. У вимірі фундаментальних наук раціональне наукове пізнання може розгортатися або заради самого себе (заради істини на пізнання нового). У вимірі прикладних наук отримання обґрунтування цінності науки та наукової раціональності обґрунтовується більш виразно. Цінність нового знання та раціонального пізнання логічно витікає з того, що вони є важливими механізмами адаптації індивіда до навколишнього середовища.

Крім того, наукова раціональність сприяє розвитку людської особистості, розширює спектр сприйняття світу та робить його більш диференційованим. Наукова раціональність постійно перетинається з ціннісною сферою. Наприклад, це демонструє антропний принцип у сучасній космології (Г. Ідліс та Б. Картер). Його сутність полягає в тому, що Всесвіт характеризується властивостями, що можна спостерігати саме тому, що ці властивості передбачають існування спостерігача – людини, озброєної науковою раціональністю. Антропний принцип існує у двох модифікаціях: слабкій та сильній. Слабкий антропний принцип полягає у думці про те, що на властивості Всесвіту накладаються обмеження наявності розумного життя. Сильний антропний принцип проголошує те, що властивості Всесвіту мають бути такими, що в ній обов'язково було розумне життя. Перетин наукової раціональності та етичної сфера простежується найбільш яскраво на прикладі сильного антропного принципу. Через це він вважається дещо менш науковим. Адже обов'язок – це категорія етична, а не наукова. Наука як така не каже про те, що повинно бути, а тільки про те, що є, було або можливе на основі аналізу наявних тенденцій в майбутньому.

Аксіологічне підґрунтя завжди було важливим для наукового мислення та діяльності. Це відбивається і в соціальній відповідальності вченого, і в тісній взаємодії наукової раціональності з такими суспільними цінностями як свобода і відповідальність, цілеспрямованість, ширість, солідарність, чесність та сміливість.

Таким чином, сучасна наукова раціональність полягає, передусім, не в абстрагуванні науки від суспільних цінностей (що все одно є неможливим), а у відкритості ціннісних установок для критичної рефлексії, їх вільного та всебічного обговорення. На відміну від класичного підходу сучасна наукова раціональність виступає як метараціональність. Це означає, що вона спрямована на формування раціонального знання на основі існуючих гносеологічних та аксіологічних передумов.

Список використаних джерел

1. Алексеев И. С. О критериях научной рациональности. Методологические проблемы историко-научных исследований / И. С. Алексеев. – М.: Наука, 1982. – 452 с.
2. Власова С. В. Научная рациональность, адекватный образ науки и ценности, связанные с наукой / С. В. Власова // Вестник МГУ. – 2006. – Т.9. – №1. – С.11–20.
3. Степин В. С. Научная картина мира в культуре техногенной цивилизации / В. С. Степин, Л. Ф. Кузнецова. – М.: РАН, Институт философии, 1994. – 274 с.
4. Швырев В. С. Рациональность как ценность культуры. Традиция и современность / В. С. Швырев. – М.: Прогресс-Традиция, 2011. – 230 с.

References

1. Alekseyev I. S. O kriteriyah nauchnoy ratsionalnosti. Metodologicheskiye problem istoriko-nauchnyh issledovaniy / I. S. Alekseyev. – M.: Nauka, 1982. – 452 s.

2. Vlasova S. V. Nauchnaya ratsionalnist, adekvatnyi obraz nauki i tsnennosti, svyazanniye s nauкой / S. V. Vlasova // Vestnik MGTU. – 2006. – Т.9. – №1. – С.11–20.

3. Styopin V. S. Nauchnaya kartina mira v culture tehnogennoy tsivilizatsiyi / V. S. Styopin, L. F. Kuznetsova. – M.: RAN, Institut filosofiyi, 1994. – 274 s.

4. Shvyrev V. S. Ratsionalnist kak tsnennost kultury. Traditsiyi i sovremennost / V. S. Shvyrev. – M.: Progress–Traditsiya, 2011. – 230 s.

Stasenko S. O., candidate of philosophical sciences, docent, doctoral student of the Chair of Philosophy, Donetsk National University (Ukraine, Vinnuza), elena_andrienko8@mail.ru

Scientific rationality in the context of social values of modernity

The article is devoted to the social philosophical analysis of the axiological dimension of scientific rationality. The aim of the article is to investigate the role of scientific rationality in the system of social values of the modern world. It was concluded that the essence of modern rationality is not in total refusing from orientation on social values but in their openness for critical reflection and general discussion.

Keywords: science, society, worldview, value, rationality.

Стасенко С. А., кандидат философских наук, доцент, докторант кафедры философии, Донецкий национальный университет (Украина, Винница), elena_andrienko8@mail.ru

Научная рациональность в контексте общественных ценностей современности

Представлено соціально-філософський аналіз аксіологічного виміру наукової раціональності. Цілью роботи являється дослідження ролі наукової раціональності в системі суспільних цінностей сучасного світу. Сделан вывод о том, что сущность современной рациональности состоит не в полном отказе от ориентации на общественные ценности, а в их открытости для критичной рефлексии и всеобщего обсуждения.

Ключевые слова: наука, общество, мировоззрение, ценность, рациональность.

* * *

УДК 801.73

Фітьо В. Я.,
викладач, Коломийський педагогічний коледж
(Україна, Коломия), kolpravda@ukr.net

Розуміння як схематизація дійсності

Розглянуто поняття «розуміння» в контексті концепції схемного інтерпретаціонізму. Констатується, що розуміння – це схематизація, структурування та диференціація отриманої зовнішньої інформації за допомогою сконструйованих інтерпретативних схем. Інтерпретативні схеми не є довільними конструктами, а мають нейрофізіологічну природу та формуються на підставі оточуючого соціо-культурного середовища та природного простору.

Ключові слова: розуміння, інтерпретативна схема, світ.

Пізнання та розуміння завжди опосередковане текстами, знаками та символами. Дійсність не дається людині безпосередньо у своїй об'єктивності, а виключно в смислових конструктах світу вироблених культурною традицією, наукою та суспільством. Загальною формулою якою можна описати механізм здійснення розуміння є формула яку запропонував німецький філософ Ганс Ленк у своїй концепції інтерпретаційного конструкціонізму [3]. Для нього пізнання та розуміння – це накидання інтерпретативних схем на оточуючий нас світ та оформлення його за допомогою цих схем. Свою концепцію Ганс Ленк будує на ідеях І. Канта та Є. Гуссерля.

Саме Кант своїм «коперніканським переворотом» вперше показав, що рух пізнання відбувається не від об'єкта до свідомості суб'єкта, а у зворотньому напрямі. Пізнання для нього – це оформлення розсудком емпіричного світу за допомогою апіорних форм чуттєвості – часу та простору. Розвинув цю ідею Є. Гуссерль. У понятті інтенціональності засновник